

Y. Unpublished

N₂ F. gey L. by
unpublished

891. 995

U-57

=441=

1.542-93 1-2

2011-05

ԱՆՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐՈՒՄ

891.995
Ա-57

ՊԵՏԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳԱՅԱՆ

Որը մթնում եր, իսկ հրդեհված ծառը առկայծում եր, ճարճա
տում, հսկայական կրակի լեզուներ յերկարում չորս կողմն ու
սավորում մթին ծամկները:

Իսկ մենք մոռացած ամեն բան «հո՛ւ» եյինք անում, թռչկո
տում խարույկի շուրջը: Ճնազնդով խփում ծառին, վորից ծառը կայ
ծերի խուրձեր եր արձակում ու ավելի բորբոքվում:

Մի գլխաշափ ձյան գնդակի մի ծայրում շիկացած քարեր եյ
դրել և գլխիս քաշած՝ մյուս ծայրից հալվող ձյունի շուրն եյ
ծծում (միշտ հանդում այդպես եյինք շուր ճարում, յերբ աղբյու
րից հեռու եյինք լինում), մեկ ել մի գոռոց լսեցի: Մեր ջեյրան
ձայնն եր: Գոռգոռոցը սաստկացավ ու գորգալով արձագանդեց մո
տիկ ձորերում: Ուշքի յեկանք ու վազեցինք տավարի կողմը: Մե
կ տեսնենք՝ փոխարի կեսը խրտնած, դեպի մեզ և վազում, իս
տավարը, մանավանդ բուղաները, գոռգոռալով ձորն են թափվում

Ալաշ հասի... Փալաշ հասի, հեյ... գրեթե միաբերան գորգա
ցրինք մենք ու վազեցինք դեպի ձորը: Եդ մեռած Տիկոն վոնց
շան նման հաջում: Դրա հաջոցից մեկ ել տեսնենք յերկու գել, մե
կը մեր Զամբարիցն ել փոքր, մազը թափած մի թուլի չափ, մյու
սը մեր Բողարից մեծ՝ ահագին բերանները բաց՝ դուրս թռան ձո
րից ու մեզ տեսնելով ճղեցին դեպի Արփավարի ծամակը:

Մի քանի քայլ յեվս և տխուր տեսարանը բացվեց մեր առաջ...
Մեր թուլի դոշն ընկած և քարի տակ, դմակն ու փորը չկա, իսկ
անասունները չորս կողմը կտրած՝ արյունից հոտոտում են ու գոռ
գոռում:

Լացս յեկավ. բերանիս թիքեն կտրել ու «Թխիկիս» կերակրել
մեծացրել էյի:

Համա գորբա շուն ես, Տիկո, եսուր մեր Ալաշին ել անցկա
ցար թե չե եդ անիրավները տավարին կոտորելու եյին, — կատակեց
Հովսեփը:

Արցունքի միջից ծիծաղեցի: Դեռ լավ եր, վոր մնասը քիչ եր
առածը ասում և «Տերը տարածին և փոշման, գայլը՝ մնացածին»:
Սրանով ել մխիթարվեցինք ու տավար փոխարը հավաքելով, սիրտ
ներս կոտրած քշեցինք գոմերը:

Հեռվում չարաքաստիկ ծառն եր վառվում մի հսկայական

ջահի նման, իսկ գայլերը Ագոավի քարի մոտ վոռնում եյին: Յերեկ
շատ եյին դժգոհ, վոր «վորսը» գլխներին հարամեցինք:

ՎՈՐՍԿԱՆ ԳՐՎԵՑԻՆԲ

— Ձե տղերք, առանց հրացանի յոլա գնալ չի լինի, եդ ան
տերները մեզ քանդեցին. են որն ել Ղուկասանց Արշակիցը վեց
փոխար կոտորեցին, — ասաց Գրիգորը, — Թխիկիս «մահվան» հա
ջորդ որը:

— Բա ի՞նչ անենք, մեզ հրացան չեն տա:

— Տղերք՝ յես ձեզ մի բան ասեմ. են որը մեր Ռուբենը ասում
եր, թե գեղում վորսկանների միություն և կազմվել յեկեք գրվենք
ու հրացան ստանանք:

— Գրվենք, գրվենք...

«Զորանների խորհուրդը» վորոշեց ինձ դելեգատ ուղարկել
գյուղ: Եդ յերեկոյան մտա գյուղ, մեր տան կողքով անց կացա հա
սա գրասենյակին ու ահագին կուպալն ուսիս մտա ներս:

— Ո՛ր բարով, բարով չորան ախպեր տղերք, այ ձեզ պատկո
մացու՝ գրեցեք գնա, լավ տղա յա դարձավ ընկերներին կոմսոմոլի
քարտուղար Պետրոսը: Յերը նոր գյուղ բերած ելեքտրական լամպի
լույսին հաղթեցի, աչքիրս վեր քաշեմ տեսնեմ մի կտրձ շալվարով
տղա, փոտներն ու ձեռները մինչև կեսը բաց՝ խուզարկու աչքերով
դնում և ինձ:

Շփոթվեցի, «անպայման պատկոմների մեծավորն ե, քաղաքից
և յեկել», անցավ մտքովս. եդ անիրավ Միկիչն ել են կողմից թե՛

— Ձեռ քաշեք, չոքանից ի՞նչ պատկում, — վոր չասաց՝ քափ-բըր
տինքն ինձ կոխեց:

— Խի, աչքաբաց տղա յա, գրեցեք. պնդեց Պետրոսը,

— Գրեցին ու մի կտրմիր փողկապ ել կպցրին վզիցս:

Իսկական «պատկում» կնքվեցի, բայց դե եդ փողկապը հեշ չեր
սազում ահագին մոթալ փափախիս, մեծագլուխ կուպալիս ու կար
կատած շալե շորերիս հետ:

Այդ յերեկո կոմսոմոլի քարտուղարի ու հորս հետ գնացինք
վորսորդական ընկերության նախագահ՝ վորսկան Ակոփի մոտ:

— Այ բալամներ ախր թվանքը ձեր ի՞նչ բանն ա, վորս անելը ձեր
ի՞նչ հոռնարն ա: Ու Ակոփ բիձեն ժպտալով պատմում եր արջի մա
սին. վորն ըսկի հրացանին մտիկ չի անում, շատ վախտ յերկաթե

կոնքեր պետք է ունենաս ու ջութուկ ջան, վոր տեղն յեկած վախտը հետը կոխ բռնես:

Բայց դե մենք պոկ յեկող պտուղ չեյինք:

Պետրոսը բացատրեց, վոր գայլերը ել վոչխար չեն թողել, համ ել հրաման կա, վոր պիոններն ին գենքի վարժեցնենք, վոր ապա-
պայում իզիթ տղերք դուրս գան:

Պետրոսի քաղաքական ճառն ու յերաշխավորությունը անդա-
մագրեց մեզ ընկերությանն ու 3 հրացան պոկեց մեզ համար: Մի
քսան հատ ել փամփուշտ տուանք:

ԻՄ ԱՌԱՋԻՆ ՎՈՐՍԸ

Եղ գիշեր քունս չտարավ: Հենց աքլորն առաջին բերան կան-
չեց, յես վեր թռա տեղիցս, սառը ջուրը յերեսովս տվի, տրեխներին
մեջ բուրդ դրի, հագա և մի շախմատ պաշարով ու հրացաններով
բեռնավորված դուրս յեկա տանից: Մայրս շատ սղաչեց, վոր մնամ
լուսանա՝ չլսեցի, Հրացանը 25 տարեկան մարդու սիրտ եր տվել ինձ:

Լուսադեմին գիտեմ, վոր նապաստակները ճանապարհների վրա
յեն լինում: Գոմերին դեռ չեյի հասել, յերբ տեսնեմ ճանապարհի
քյանարում մի բան պլշած ինձ և նայում: Իսկ և իսկ նապաստակ
եղ անտերն ինձ վոր տեսավ յերեսը շուռ տվեց: Այ քեզ հիմար
կենդանի. քիչ մնաց փոթկամ: Հիմարը յերեսն ուրիշ կողմն և ա-
նում, վոր իրան չտեսնեմ, վոնց վոր կաքավը վորսորդ տեսնելիս
գլուխը տնկում և ձյունի մեջ: Դե, վորսկան տղա, հունարդ տես-
նեմ. հրացանը լցրած, պատրաստ եր, չոքեցի ու տրմբ... դա մի
արշին ծով ելավ ու փովեց ձյունի վրա: Անպատմելի մի ուրա-
խություն պատեց ինձ: Վորսս վերցրի ու յերգելով, լեռը դղրդացնե-
լով, քոլերը դղրդացնելով, հաղթական կերպով մտա գոմերը:

Տղերքը շների հետ միասին գոռում-գոչումով դիմավորեցին ինձ
— Ադա, տո մի վորսկանիս տես ե. զարմացած ու հիացած
տնտկում եյին նապաստակը: Յերբ նրանց պատմեցի նապաստակի
«հնարագիտության» մասին տղերքը քահ-քահ խնդացին, իսկ ուս-
ջաղում*), Մեկտն ապին պատմեց, վոր վորսերի մեջ ամենից հի-
մարը նապաստակն ե:

Իսկայն մասրի թփից շամփուրներ շինեցինք, բո իտարին թե-

*) Ուսջաղ գոմերում, մեծ մասամբ գետնափոր խրճիթներ են:

ժաղրիք, վորսի խորոված կերանք ու մեկ-մեկ հրացան շալակած
տավարն ու վոչխարը հանդ տարանք:

— Դե հիմի թող գա, տես փորը վոնց եմ թափում:

— Թոքը ձախ կողքովն եմ հանելու:

— Մեռած բան ա, վոր մեկն ու մեկին չսպանենք:

Ու այսպէս վստահ-վստահ, գլուխներս գոգելով հանդ գնացինք հենց այդ որր գայլերին կոտորելու հուշով:

Բայց մեր հաշիվն սխալ դուրս յեկավ, գայլերն ինչպէս յերեւում է, գլխի ելին ընկել, վոր վտանգ է սպառնում իրենց. նրանք եւ են ճանաչում, նույնիսկ շատ հեռվից, թե ձեռքինդ հրացան է, թե փայտ:

* *

Ի՞՞մ հորդորանքներով բոլոր ջահել չորանները, թվով չորս հոգի, գրգեցին պիտներական կազմակերպության մեջ:

Այնուհետեւ ամեն շաբաթ յերեկոները, հրացանները ձեռներին՝ պուղ ելինք դնում ու մասնակցում պիտներական կոլլեկտիվի հաժարույթներին:

ԿԵՏԱՐԸ ԲԱՌԱՉԵՑ ՈՒ ԸՆԿԱՎ

Անցավ 3, 4, 5, շաբաթ, գայլերը չկան ու չկան, որ չի անցնում, վոր կաքավ, նապաստակ չսպանենք: Վայրի կատվին փախցնում ծառն ելինք հանում ու տակից զինվորական կարգով «գալի» տալի:

«Հրամանատար» Գրիգորը հրահանգում էր՝ գվնդ...պլի, և յերեք հրացան միասին թնդում ելին: Կատուն կամ մոկուռը (սկյուռ) ողում պտույտներ նշին անում ու ճյուղից ճյուղ դիպչելով ընկնում ցած՝ ուղիղ շների բերանը, վորոնք հենց պատրաստ, պրպզած «հափ» ելին անում և ողում բռնում ընկնող վորսին:

Նույնիսկ մի որ ել մի սիրուն կիստար (վայրի այծ) սպանեցինք: Ենթան լսվեւ էր ինեղճը բուրջ եր ուտում թփերից ու խլուռ-խլուռ անում: Մեկ ել խշխշոց լսեց տեղն ու տեղը պտտվեց ու սկսեց հոտոտել: Տիկոն կրակեց, չդիպավ, բայց չփախավ: Տեղը մոյորված վոստովուտում էր, չգիտեր վորտեղից է գալիս գնդակը: Մեկ ել քարի տակից եղ անիրավ Գրիգորը վոր չտվեց... խեղճ կենդանին բառաչեց ու ընկավ... Իրա մասին կարճ եմ անցնում... քանի հիշում եմ նրա մղկտոցը խիղճս տանջում է...

Բայց դե մեր նպատակը գայլերին խփելն էր, նրանք եւ մենակ գիշերներն ելին վորոնում, կամ գոմերի մոտերքում մինչև լույսը շների հետ քուլով անում:

ԳԱՅԼԵՐԻ ԽՈՐԱՄԱՆԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մի յերեկո վոչխարը տուն ելինք բերում, մեկ եւ եր անաեւրդար, փոքր գայլը յերեւոց վոչխարի առաջին ու պտույտ գալով իրեն զցեց ճամբի թփերի մեջ: Վոչխարները խրանեցին ու դուրս յեկան ճամբից, իսկ մենք մարդով, հրացանով, շներով թափեցինք թփերը: Մեկ եւ տեսնեք վերեւում մեր Բոզարն փոնց է հաջում

ու կոնձկոնձում: Յետ նայեմ, տեսնեմ՝ մի ահագին գայլ բռնել է փոշխարի դմակից, իսկ շունը թռել է գայլի քամակն ու գզում է: — Հայ, հարայ... Հայթար... Բողար... հրացանները թնդացին ձորում, գայլը փոշխարին ու շանը թողեց ու փախավ:

Յերբ այս դեպքը պատմեցինք Մելքոն ամին, նա քմծիծաղ տվեց չիբուխը վառեց ու ծխելով՝ սկսեց յեկար բարակ պատմել գայլերի խորամանկության մասին:

— Են լղար պուճուրը, վոր կա՝ դանջղն ա (եզը) են մեծն ել՝ վորձը: Չորանին խափելու համար մեկը սուրուի (հոտի) առաջին յերևում ա, վոր նրա յետևից վազեք, իսկ վորձը, շունքի նա ենքան զոռով ա, վոր մի դոշ ել կթոցնի, սուրըվի յետևիցն ենպես ա փախցնում, վոր սկի դուք ել չիմանաք: Համա Բողարը՝ զորբա շուն ա, նա ձեզանից խելոք ա ելել, ուստա՝ շուն ա, ձեզ պես ջահել չի, վոր սուրուն թողա, խափար ափոյ զելի յետևիցը գնա: Իսկ Բողարն ո՞ջախի առաջ պարկած՝ իմաստուն աչքերով նայում եր Մելքոն ամինն ու պոչը մտերմաբար շարժում, կարծես հասկանում եր վոր իրեն են գովում:

Եդ յերեկո Բողարին սովորականից շատ լակ տվինք:

ՄԻ ՆՈՐ ՓՈՐՁԱՆՔ—ԳԱՅԼԸ ՀՈՏԻ ՄԵՋ

Բայց դե դրանով չպրծանք գայլերի թախարդից:

Մի որ շատ ձյուն յեկավ: Մառախուղն այնպես եր գետնին չոգել, վոր մատդ մարդու աչք կոխեյիր, չեր տեսնի: Ձյունն ել անդադար գալիս եր: Տավարն առաջից, փոշխարը յետևից՝ հանդից ճամբա ընկանք դեպի գոմերը: Եդ որն ել թարսի պես ջները հեռներս չեյին: Ալխանանց Արշակի կովը քարափից վեր եր բնկել, շները ամբողջ որը լեշի վրայից չեկան փոշխարի մոտ:

Գոմերին մոտացել եյինք, յերբ հագիվ նկատեցի, վոր ճամբի կողքից մի սև փոքր բան միացավ հոտին: Միքանի փոշխարներ թեթե խրտնեցին ու նորից հանդարտվեցին:

Միրտա ահ ընկավ: Ասի՝ ողերք, յես լսել եմ, վոր եդ գելլ իրան շուն ա ձեացնում, խառնվում հոտին ու գիշերը գոմում կատորում փոշխարներին: Ընկերներս վրաս ծիծաղեցին:

— Այ սարսաղ, գելլ վոր սուրըվի մեջ մանի, եսպես համդարտ կգնան, ասաց Վահանը:

— Ախր են որվա գելին տեսար, վոնց վոր մի պուճուր թագի, փոշխարները հենց կարծում են թե շուն է, նա հենց ֆանդով է բարեկամանում, վոր չեն խրտնում: Ու գայլի այդ խորամանկության մասին պատմեցի բոլորն, ինչ վոր լսել էյի փորձված վորսկաններից:

Առաջ գնացինք մի թեթև փոշխարներին նայեցինք, փոշինչ չկա:

Տղերքը սկսեցին ինձ ձեռք առնել:

— Խեղճ յերեսա, վախեցիլ ե, աչքին բան է յերևում:

— Դյադեն քաջքերի փայ կղառնա:

— Տղեն փորձված վորսկան է, հո մասխարա չի:

Ինձ ու ինձ ենքան էյի չարացել, վոր մտքումս ասում էյի՝ «երնակ մի կոտորի, վոր խելքներդ գլուխներդ գա»:

28 ՁՈՂ

Քեչեն (թաղիք) փռեցինք բուխարիկի առաջ պառկեցինք: Կարպետը գլխներիս քաշեցինք: Համա ահը սրտումս է, չգիտեմ ինչու մի տխուր զգացմունք պատել է սիրտս: Մին ասի՝ ճրագը վառեմ, գնամ գոմը տեսնեմ, մեկ ել վախեցա՝ տղերքը նորից ծաղրեն:

Քսեցինք:

Գիշերվա մի վախտը թմփթմփոց եմ լսում: Քնկոլով վեր կացա, աչքերս տրորեցի, տեսնեմ՝ գոմի կողմից ձայներ են գալիս, փոշխարները պատեպատ են դիպչում, դմակները ծափ տալով դես դեն փախչում:

— Այ տնաքանդներ, վեր կացեք, գիլանը փոշխարը կոտորեցին, — բղավեցի յես, ճրագը վառեցի ու դուրս թռա: Գոմի դուռը հենց բացեցի, մի սև բան թռավ ահագին ուժով, վոր տվեց դուրս փախչի, կպավ դռան յեզրին: Դուռը փակվեց — ճրագը հանգավ, յես մնացի ներսը: Տեսնեմ՝ գոմի առաստաղից հող է թափվում, մի փոքր ծակ է յերևում, իսկ գելը թռչում է, վոր եդ ծակովը դուրս գա: Դու մի ասի՝ դրա ընկերը կտուրը քանդում է, վոր ծակ բացի՝ ընկերոջն ել, սպանած փոշխարներին ել դուրս հանի:

Մթնում կռպալս պտտում եմ ու զչրդ տալի, գոռգոռում: Եդ ժամանակ տղերքը ներս մտան ածխակոթները ձեռներին: Գոմը

լուսավորվեց: Շները գոմի կտրում վորձ գայլին են քլուում, իսկ ներսում եզը պատեպատ և գիպչում, թռչում վերև, — վոչխարներին հետը պատեպատ տալիս: Չոմբախները ուսներին՝ վրա հասանք

եղ գելի գլխին տուր թե կտաս՝ մեկ, հինգ, գելը շմեց, վեր ընկավ: Վոսկորները շարդեցինք ու պոչից քաշ տալով՝ դուրս գրցեցինք:

Բայց դե ինչ արած, վոր վոչխարի կեսը փրթել էր: Ներս մտանք հաշվեցինք. 28 հատ սպանված էր: Վոչխարի մեծ մասի բուկները ծակել էր ու պատն ի վեր ցից կանգնեցրել՝ ճիշտ Մելքոն ապի պատմածի պես: Շատերին վոչխարները իրենք եյին վոտի տակ տվել, սպանել: Իսկ մնացածների մի մասն էլ վիրավոր էր դմակից, բկից, վոտքից: Սաղ մնացածներն էլ քրտնքի մեջ մտած հեփում եյին:

Խեղճ կենդանիներ...

«ՎՈՋ ՍԻ ԳԱՅԼ ՍԵՐ ՀԱՆԴԵՐՈՒՄ»

Մյուս ուրը Տիկոյի խաղեյինը փրփրած յեկավ և ուզեց վոտի տակ տալ, տրորել Տիկոյին: Ամբողջ «չորանների խորհրդով» մի մարդու պես կանգնեցինք մեր ընկերով թիկունքում ու պաշտպանեցինք:

— Ել են հին վախտը չի, հա, խելքդ գլուխդ թոփ արա, ինչ ա՝ փորձանքը հո Տիկոն չի բերել:

Տիկոյի աղեն «յես ձեզ պատկում գրողի են... են...» մի լավ հայոյեց ու սպանված վոչխարները սելը լցրեց գնաց:

Հիմի մտածում ենք, բա էլ ինչ ուղղամականացում, էլ ինչ պիտներ, վոր եսքան թուք ու մուր գա մեզ վրա:

— Չե, աղերք, ես էլ մի նամուս չի:

Յեվ վրեժը, կատաղությունը բորբոքվում, լափում էր մեզ: Վորոշեցինք՝ ինչ էլ վոր լինի, են յերկու գայլերին էլ սպանել: (Մելքոն ապին ասել էր, վոր մեր կողմերն ես տարի եղ յերեք գայլերն են միայն. նա գիտեր թե վորտեղ ինչքան գայլ կա):

— «Վոչ մի գայլ մեռ հանդերում» — ահա մեր պիտներական, վորտորական լողունգը հանդիսավոր հայտարարեց մեր գոմերի «ողակավար» Տիկոն, ու վորոշեցինք գայլերի դեմ գործի դնել նաև թալակն ու դեղը:

Մյուս ուրը ընկերությունից բերինք մի թակարդ ու մի քիչ

եւ թույն: Թույնը շաղ տվինք մի քարափի ծակի առաջ, կարծելով, վոր գայլի բուն է, իսկ թակարդը դրինք յերկու քարափի մեջ. տեղ ընկած այն նեղ շավղի վրա, վորտեղից ամեն դիշեր գայլերը գալիս էին գոմերը, և քիչ հեռու ձայն ձայնի տալիս ու աղիողորմ վռնում:

«ԱՆՄԵՂ» ԶՈՂԸ

Յերկու որ անցավ: Դեռ վոչինչ չկա: Թակարդի միջի մսի կտորը սառել, քարացել էր ցրտից: Եղ թակարդ ասածս մի յերկաթե ահագին պոչ ունի, վորը թաղում ենք գետնի մեջ, վորպեսզի գայլը թակարդ ընկնելու դեպքում անշարժ մնա տեղը: Թակարդը սուր ճանկերով բռնում է գայլի թաթից, այն ժամանակ, յերբ նա թաթը մեկնում է միսը վերցնելու: Այնուհետև նա մնում է վտառից բռնած:

Բայց արի տես, վոր մեր բախտից գայլերը նորից անհետացել են:

Մի առավոտ ել, յերբ «գայլի բնին» մոտեցանք, տեսնեմ կադնի ծառի յետևից մի պոչ է յերևում:

— Տղերք, գելը դեղ ա կերել, սատկել, գոչեցի յես ու վազեցի առաջ: Ահագին մի թավամազ պոչ վեր քաշեցի, տեսնեմ՝ աղվես է:

— Տո խնամի աղվես, բարո՞վ-բարո՞վ. հը՝ Մելքոն ապու մի նուճար հավը վոնց անուշ արիր: Խեղճ աղքատ, ով դիտի, դեռ չի մարսել:

— Խեղճին կիսամուրագ արինք, ես վիրտնի (վայրենի) տեղում անջաղ եր մի հավ ճարել, են ել գլխին հարամեցինք:

Աղվեսին քաշ տվինք գոմերը, մորթին տիկ հանեցինք ու կախ տվինք գայլի, նապաստակների ու կիստարի մորթիների մոտ:

ՄԵՐ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

Մեր ուղաղը կատարյալ մի թանգարան էր դարձել. նույն-իսկ կաքավների ու մոշահավերի փետուրներն էլինք տիկ հանում, մեջը խոտ լցնում ու դնում հավի թառի վրա: Կարծես կենդանի թառած Թռչուններ լինեյին՝ գույնգույն կարմիր կատարներով:

Ս.Ա.

Ուրախանում, գվարճանում էյինք մեր թանգարանով, բայց վոր հիշում էյինք վոչխարները խեղդած, շարված՝ քթածակներիցս ծուխ եր դուրս գալիս: Սրտներիցս մոմուռը չեր գնում:

— Վրեժ գայլերից, վրեժ:

Շաբաթ յերեկոյան խմբով գնացինք գյուղ՝ պիտներական հավաքույթի: Մեր «Վոչ մի գայլ մեր հանդերում» լողունգը պաշտոնապես հաստատվեց հավաքույթում: Թեև շատերը մեզ ձեռ եյին առնում, թե վոչինչ անող չեք, բայց կոպալով գայլ սպանելու և մորթիների թանգարանի մասին բոլորն ել լսել եյին ու տեղն ընկած ժամանակ գյուղամիջում պարծենում եյին չորան պատկոմների սխրագործութիւններով:

ԹԱԿԱՐԴԻ ՄԵՋ

Եդ գիշեր՝ հավաքույթից հետո՝ ել չքնեցինք, ճամպա ընկանք դեպի գոմերը: Պարզկա յեր ու ցուրտ: Ձյունը դռփ-դռփում եր մեր վոտների տակ: Լազաթ ե տալիս, յերբ մարդ գիշերը՝ յերգում ե անտառում, այն ել խմբով: Եդ լազաթը մենք միշտ ել վայելում եյինք: Եդ գիշեր ել մինչև գոմերը դորդացրինք սար ու ձոր:

Լուսաբացին հասանք գոմերի մոտի բլրին:

— Տղերք, յեկեք գնանք թալակը տենանք, — առաջարկեցի յես:

— Բալամ, թալակից ձեռք քաշի, նա գել բռնողը չի, — ասաց Հովսեփը:

— Ով գիտի խարաբ — փչացած ե, ես յերկու շաբաթ ե՝ չի բռնում:

— Եսա մարտն ենք մտել, շուտով կը գարունքանա, մենք կիսամուրազ մնացինք, գելերը կծնեն՝ ութը — տասը կդառնան:

— Այշի, ձեռք քաշի, ով գիտի վախենաա ու չգնաս հենց ես պես ես ասում: Թասիբի ընկա ու ճանապարհից դուրս գալով՝ մըտա ծմակը:

Ձյունը ծնկներին ե հասնում: Քայլում եմ առանց հոգնելու. ձյունի մեջ թաղված չոր ճախ ու ձուխտը ճրթ-ճրթալով փշրվում ե վոտներիս տակ: Մոտեցա այն ժառերին, վորտեղից անցնող շափղի վրա, քարի մոտ թակարդն ենք դրել: Տեսնեմ ծառերի վրա չարթերը (մի տեսակ թռչուններ) ճյուղից ճյուղ են անցնում ու «չոթ-չոթ» ձայներ հանում: Խեղճ թռչուններն անհանգիստ են, սա նշան ե, վոր կենդանի կա: Բայց չգիտեմ՝ հիմի ի՞նչ եմ գաղան համարում, թե մի ուրիշը կա: Առաջ գնացի, հասա քարափին, վորի

ստորոտով անցնում է լեռնային շավիրը: Ահա քարը, սակայն թակարդը չկա: Այ քեզ ոյին: Իջա ներքև, տեսնեմ՝ թակարդը հանված ե. ինչ վոր հետքեր կան, կարծես մի բան գլորվել է կամ քարը յեկել: Հետքերով առաջ գնացի, կարծես մի գերան քաշ յեն տվել խիտ ծառերի ու թփերի արանքով: Հասա մի քարի և բարձրացա վրան: Մեկ էլ քարի տակից ինչ վոր շան ծմրոց եմ լսում, նայում եմ՝ մի ահագին սև պոչ է շարժվում: Իջա ներքև, հենց առաջին հայացքից տեսածս մի ահագին բաց բերան եր և մի գուլգ կատաղի աչքեր: Իսկ և իսկ գալլ: Ինձ տեսնելուն պես նա իրեն գցեց՝ դեպի ձորը, իսկ առաջի աջ վտարից քարը եր գալիս յերկաթե թակարդը: Ուրախութան ճիչեր արձակեցի ու հարձակվեցի գալլի վրա: Թակարդի կեռը բռնեց մի թփից և գալլը կանգ առավ, ցավից մեղմտաց, լիզեց վիրավոր թաթն ու ցատկեց եմ կողմը, բայց իզո՛ւր, թակարդը պինդ եր բռնել թփից: Միտ արի, մոտեցա և չոմբախս մեկնեցի գալլին:

— Հը, վոնց եր թուխ զոչի միսը, եսա քեզ տիկ կհանեմ, մի սպասիր: — Յես իմ յերեխայական շուլուխն էյի առաջ տանում, մեկ ել անիրավը կատաղած բռնեց չոմբախիս ծայրից, թափ տվեց ու զինաթափ արավ ինձ:

Ատամներն այնպես է չխկչխկացնում ու աչքերից կայծեր արձակում, վոր մագերս փշաքաղվում են: Ձյունի տակից քար, փայտ հանեցի ու շարտեցի վրեն: Ավելի կատաղեց:

«Ես անտերը մի ոյին չհանի գլխիս», — մտածեցի յես, յետ քաշվեցի ու կապվի ճարպկությամբ մագլցելով՝ հասա մի վիթխարի կաղնի ծառի կատարին: Գոմերը հեռու յեն, դիմացի սարի լանջին յերևաց մեր տավարը: Ինչքան ուժ ունեյի՝ գոռացի:

Հեյ, Տիկո... Վահան, հեյ...

Ձայնս արձագանգեց ձորում ու կրկնապատկված ուժով հասավ հեռավոր ծմակները:

— Հեյ, լավեց պատասխանը:

— Ադա, գելը բռնել եմ... թոկ բերեք, թոկ...

Ուրախութան մի զալմաղալ ընկավ տղերքի մեջ, Տեսնեմ՝ դիմացի սարի լանջով յերկու հոգի հարայ-հրոցով վազում են դեպի գոմերը: Իջա ծառից: Գայլն իրան ուտում է կատաղությունից, իսկ

յես քարի տակ ծուլ-ծուլ եմ լինում, լեզուս ու ատամներս ցույց տալիս գալլին, թքում ու «ջղայնացնում»:

Քիչ անց, ձորում լավեց շների հաջոցը, նրանց հետ ել տղերքի ղշորը: Ձյունը ճղելով՝ անտառի գավակները բարձրանում են վեր: Շները հասան ու ահագին աղմուկով հարձակվեցին գալլի վրա:

Եզ անտերը սուղջ թաթով դես դեն եր շարտում շներին, վորին ել ահագին բերանով բռնում ու տակն եր կոխում: Շները կատաղեցին ու ես եր, քիչ եր մնում գալլի բուրդը բամուռն տան՝ չթողինք:

— Տղերք, սաղ-սաղ պետք է գյուղ տանենք, — հրահանգեց Տիկոն:

— Սաղ, սաղ... ձայն տվինք մենք:

Տիկոն ճարպիկ քյամանդ գցող եր, սարերում ամառը քանի-քանի անգամ վայրենացած, կատաղած ձիանքին շրջապատել էյինք, Տիկոն ահագին պարանը շարտել եր, ողակել ձիու վիզն ու թուել մեջքին:

Յեվ Տիկոն այս անգամ ել պատրաստեց ողակը:

Տղերք, գուք յետ քաշվեցեք, — հրահանգեց նա: Թուկը թռավ ողում և մի ակնթարթում ողակը գրկեց գալլի վիզն ու սկսեց սեղմել: Գայլն ազոջ թաթով սկսեց քաշքշել պարանը, ատամներով ծվատել, բայց իզուր ջանքեր: Չորս հոգով կախվել էյինք պարանից ու քարը էյինք տալիս դեպի գոմերը: Գայլը սղողում եր սառած ձյունի յերեսով, իսկ մենք ուղղակի ուրախությունից այնքան գոռացինք, վոր ամբողջ գոմերի տավարածները ես ու են սարի լանջից թափվեցին մեզ մոտ, լծվեցին քաշանին և մասնակից յեզան մեր ուրախությանը:

Այ քո ժեները կտորի, հենց ես եր, այ, վոր մի շաբաթ առաջ մեր Մարալի բուկը ծակեց. ես ատամով ծակեցիք, — ասաց տավարած Սերոբն ու չոմբախի ծայրը կոխեց գալլի բերանը:

Դե, դե, մեր քեռու քեֆին մի դիպչի, սաղ-սալամաթ գեղըն ենք տանելու, հրահանգեց ողակավար Տիկոն:

Գոմերում իսկույն մի բուն շինեցինք, գայլը համարյա անշունչացեց եր, վտարից ազատեցինք թակարդը, առողջ վտարը շղթայով կապեցինք այնուին ու իրեն թիալով հրեցինք, գցեցինք բունը:

Կեր: Իե հիմի գնա, աղավալի ապրի ու յերագումդ թուխ զոչ
 ԿԵՐՁԻՆ «ԳՐՈՇԸ»

Գարունը բացվում էր, արդեն մարտի վերջն էր, իսկ մեծ
 գայլը շարունակում էր սնապառիժ կերպով եստեղ-ենտեղ վրասներ
 տալ, վոչխար փախցնել:

Հանդերում ձյուն չկար հետքը չեր յերևում: Գայլին սպանե-
 լու հույս չունեցինք:

Ձնծաղիկի ու մանիշակի «խեչփունջերը» ձեռքներին՝ դռուղ
 ելինք մտնում, գնում պիտներական պարամունքներին: Կոլեկտիվն
 ու նույնիսկ հասակավոր գյուղացիները թեև մեզ գովում էյին,
 բայց մուրագներս կիսատ եր մնացել, մենք ենքան ել գոհ չեյինք
 մեզանից:

Իե մեր կողմերը լեռնոտ յերկիր է, թարս բնություն ունի:
 Ապրիլի սկզբին խոր ձյուն յեկավ: Թեև տխրեցինք, վոր գարնան
 մեջքը կոտրվեց, բայց ձեռաց ուրախացած՝ հրացաններին վաղե-
 ցինք, յերբ մի առավոտ ձեզին Սերորը խաբար բերեց, թե գելը
 հենց նոր Ալխանանց քամի քամակիցը ծմակը մտավ:

Մեկքոն ապին հին վորսկան եր: Նա մի ախ քաշեց, վոր ել
 ջահել չի, վոր ապանի պես վրա հասնի, և ապա մեզ սովորեցրեց,
 թե վոր կողմով գնանք և ինչ անենք:

Նրա կարգադրության համաձայն վոչխարը դուրս արինք: Վոչ-
 խարն ի ցույց գայլի թողինք գիմացի մի քարափի գլխին, վոր ես
 կողմ նայի, իսկ յես ու Տիկոն գալունի ճանապարհով կտրեցինք
 սար, ձոր ու գուրս յեկանք գայլի թիկունքում: Նրա յերևացած
 տեղից բավական հեռու: Գիտենք, վոր գայլը վոչխարը շրջակայից
 չի հեռանա: Մեկքոն ապին ասել եր, վոր գայլը ակռավի քարի տա-
 կից կհետևի վոչխարին:

Գարնան արևը գուրս եր յեկել: Ձյունի հատիկները միլիոնա-
 վոր գոհարների նման պսպղում, փայլվում ու աչք ելին ծակում:
 Վրնց ենք սպանելու, աչքերիս ջուրը գնում է, — ասաց Տիկոն
 շշնջալով: Յեվ իսկապես, ձյունին նայել չեր լինում:

Կուզեկուզ, անձայն ու դեպի քայներով մոտեցանք Ագռավի
 քարին: Մի նապաստակ թփի տակից փախավ ու քիչ հեռվում պը-
 պըզեց: Ո՛վ է կրակողը, բան չունես: Չե, առաջ գնանք, մեզ գայլն
 է պետք: Հայաղքներս հենց նապաստակից դարձավ դեպի քարափը,
 տեսնենք քարափի տակին մի սև բան կանգ առավ ու յերեսը դե-
 նը նայում է: Հրացանի փակը բացելու թեթև չիկոցից գայլը յես
 նայելու համար տեղն ու տեղը պտավեց (վորսկետն վիզը կարճ
 եր, յես նայել չի կարող) և մեզ տեսնելով մինչ շուռ կգար փախ-

չելու, մեկը մյուսի յետեից թնդացին՝ առաջ Տիկոյի, ապա իմ հր-
րացանները: Գայլը յետևի վոտները վրա կանգնեց, մի տեսակ իշի
խռանչոցի նման ձայն հանեց, աղիտղորմ վոռնաց ու գլորվեց ներ-
քե... Այդ վոռնոցին մենք պատասխանեցինք հաղթական մի աղա-
ղակով: Հեռվից գեպի մեզ ելին վազում շները, և չորանները բարձ-
րաձայն հարայնրոցով...

ՀԱՂԹԱԿԱՆ ՄՈՒՏՔԸ

Ապրիլյան մի պայծառ առավոտ, նոր տերևակալած անտա-
միջով կտրեցինք ու հաղթական յերգերով մասնաք պոչով: Սայլից
քարշ եր գալիս անագին գայլը, իսկ մենք յուրաքանչյուր մորթի
մի-մի դրոշակներ ելինք շինել ու պարզած տախտակի վրա ածու-
խով գրել մեր մարտական փորձորդական յոգունքը: «Վոչ մի
գայլ մեռ հաճողերում»: Մեր ամբողջ ձմեռվա փորձորդական գոր-
ծունեյությունը՝ մեր թանգարանը՝ գայլերի, նապաստակների,
սկյուռների, կատունների, գույնգույն թռչունների ու կիտարի մոր-
թիները դրինք գրասենյակի առաջ՝ գյուղի կենտրոնում: Ամբողջ
գյուղը գլխներին հավաքվեց: Շները մոտենում էին գերի գազա-
նին ու նրա կատաղած հայացքին հանդիպելով՝ կոնձկոնձելով լեռ
քաշվում: Յերեսանները քիշ եր մնում հետաքրքրությունից վ
թափվեն ու ցրվի տան մեր թանգարանը:

Ապրեք, տղերք, ապրեք:

Այ, սրանք են իգիթը, թե չէ՝ մեր վախճան ամեն մի ավա-
զակի իգիթ ելին ասում:

Յեվ գյուղացիք զարմացած ու հիացած ելին փոքրիկ փորս-
կանների վրա:

— Հեյ գիգի ժամանակ, — հառաչեց փորսկան Մուկուչը — են
անտեր չախմախավոր թվանքն եր, շատ ա պատահել, փոր արջի
ռեխն եմ կոխել ու չըթել, չախմախաքարն անգետք ա ըլել, չի
տրաքել ու խանչալով, գանալով մի հնարքով շանչերիցը պրծել
եմ: Դե հիմի լինչ կա, մախն թվանքը ձեռներին, իրանք ել
արջի հետ քոլում մեծացած տեղերը. դե կսպանեն ու կսպանեն:

— Շարվիր, լավեց կոլվարի հրահանգը: Այդ որը տոն եր, քա-
ղաք ելինք գնալու: Շարվեցինք, գայլի մորթիները դրոշակներ շի-

ցինք ու վողջ կոլլեկտիվով ճամպա ընկանք դեպի քաղաք:

Յերեկի առաջուց իմաց ելին տվել: Քաղաքի պիտներական կազ-
մակերպությունը դիմավորեց մեր հաղթական մուտքը որկեստորով:

Շքեղ դահլիճի բեմը զարդարվեց մեր թանգարանով, իսկ մենք
խառավոր կերպով, թեև չորանավարի շոմբաղները ուսներին՝ բազ-
մեցինք բեմի փափուկ աթոռների վրա: Դու մի ասիլ՝ հենց այդ որը
կոմսոմոլի զատիկն է: Դահլիճը լիքն է պիտներներով, կոմյերիտա-
կաններով:

Պառերում մեզ ել հիշեցին, ռազմականացումն ել, Չեմբերլենին
եյ... ամաչելուց քրտնքումը կորել ելի. հվ ե մանրամասը հիշում:
Մենակ են եմ հիշում, վոր չեկայի նախագահ ընկ. Բազրատը մո-
տեցրեց մեզ յերեք կարաբինկա (կարճ հրացան), թեթև խփեց ուս-
ներին ու ասաց:

— Դոչադ տղերք, մեր սահմաններից ել հենց եղ սրտով կըջեք
բուրժուա գայլերին:

Հրացանները պատրաստեցինք, զգաստ կանգնեցինք ու միա-
ձայն փորձացինք:

— Միշտ պատրաստ ենք. «Վոչ մի գայլ մեռ կարմիր սառ-
մաններում»:

Դահլիճում թնդացին ուռաները, և դրոշակները իջան մեր պատ-
պահած հրացանների վրա...

Գյուղ գնալիս, յերբ տերտերները տնորհնեք ելին գնում, Տի-
կոն՝ թե տղերք, բա սրանց յերբ ենք տիկ հանելու:

Թալակը պահի, պետք կգա, — պատասխանեցի կատակով:

(3) 565-1930թ.

44250 447.

գրք

В. АНАНЯН

Ни одного волка на наших
полях

Իրւյս և տեսնում Հ. Ս. Խ. Հ. Լ. Ժ. Կ. Սոցիալատգլխարչու-
թյան կից զործող Մանկական Գրականության Հանձնաժո-
ղովի հավանությամբ:

6768.